

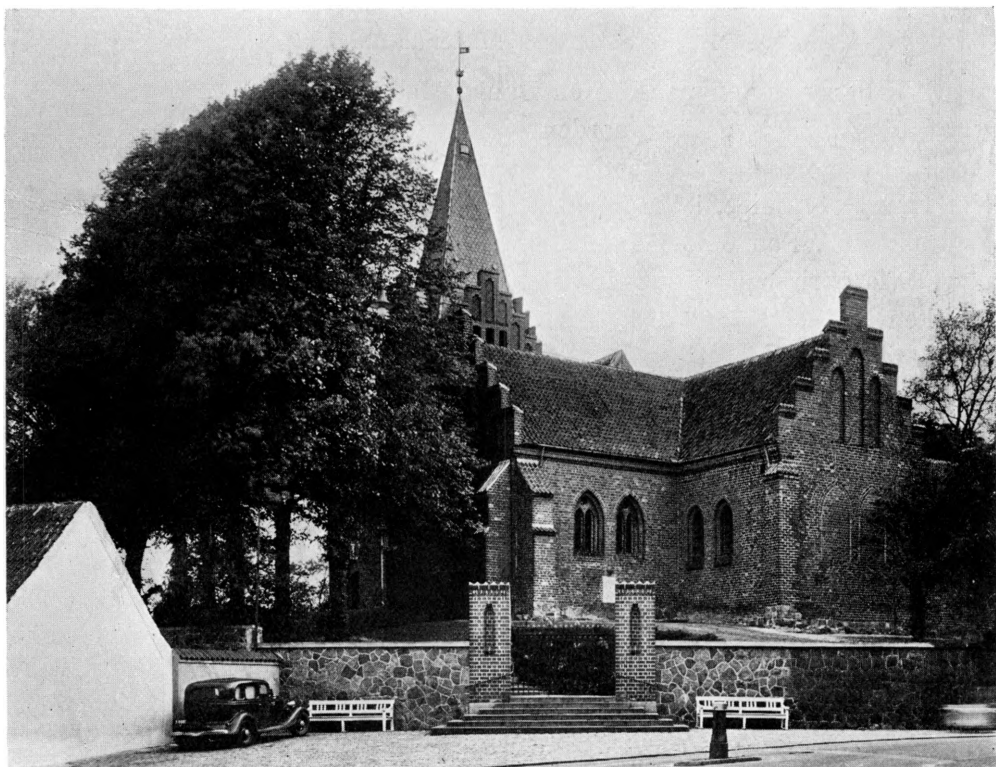

Fig. 1. Slagelse. S. Peder. Ydre, set fra Sydøst.

SLAGELSE. S. PEDERS KIRKE

Kirken kaldes endnu, ligesom den anden Bykirke, efter sin middelalderlige Værnehelgen, S. Peder. I Roskildebispens Jordebog o. 1370 nævnes, at Kirken havde 1 Plovs Land og svarede 2 Mark i Afgift (sml. S. 187)¹. Til Kirken er knyttet Legenden om den lokale, aldrig kanoniserede Helgen: *Hellig Anders*. Paa en Pilgrimsfærd sammen med tolv Slagelseborgere vilde han, der var Præst ved S. Peders Kirke i Slagelse, ikke forlade det hellige Land før han havde hørt Messen, hvorfor hans Rejsefæller begav sig afsted uden ham. Da han derpaa var faldet i Søvn, blev han af en Rytter ført hjem, saa at han samme Aften vaagnede op paa »Hvilehøj« udenfor Slagelse. Efter Sagnet skaffede han Slagelse dens store Bymark, idet Kong Valdemar havde lovet at skænke Byen saamegen Jord, som Hellig Anders kunde omride paa et ni Dage gammelt Føl, medens Kongen var i Badstuen. Hellig Anders skal være død 1205 og begravet i Kirken², hvor en Tavle endnu paa Huitfeldts Tid³ berettede om hans Gerninger, og et Billede, i 1700'erne, sagdes at forestille ham (sml. S. 227 f.). 1419 nævnes et Kapel ved Kirken, paa Dansk kaldet »Hælie Anderss Capellæ«, til hvilket Dronning Margrethe havde skænket Midler, for at der dér skulde læses Messe for hendes og hendes Forfædres Sjæle⁴. 1453 omtales et S. Hans Kapel, 1533 S. Hans Alter⁵. Paa »Hvilehøj« (i Landsognet, 3 km sydvest for Kirken) staar et Krucifiks, det saakaldte Hellig Anders Kors, i sin nuværende Skikkelse fra 1762; tidligere bar det Indskriften: »In memoriam divi Andreæ qviescentis Joppæ et heic loci expergefacti« (»Til Minde om Hellig Anders, der slumrede ind i Joppe og

vaagnede op paa dette Sted«). I Landsgrav By⁶ findes »Hellig Anders Kilde« og ved Antvorskov fandtes en Sten »Følsfjedet«, mindende om hans Ridt⁷.

Kirken ligger paa Toppen af en Banke i Udkanten af den lavere vestlige Del af den gamle By. Kirkegaarden uden om den benyttes saa godt som ikke mere til Begravelser, men henligger som fredet Anlæg. Den begrænses i Nord af et Kampestensdige, i Vest af en ældre, men stærkt fornyet Mur af Kamp og Munkesten. Paa denne Side skelnes en nu tilmuret Køreport med Side-laage, hvis oprindelige Buer er nedtaget. Iøvrigt er Hegnsmurene nye.

Kirken bestaar af romansk Kor og Skib, fra 1100'erne, Korforlængelse og Korsarme fra 1300'erne, Sakristi og Vaabenhus fra o. 1500 samt et i 1664 ombygget Taarn. Den er i sin nuværende Skikkelse stærkt præget af H. Chr. Hansens og J. D. Herholdts Restaureringer i 1871 og 1879—80.

Af det *oprindelige romanske Anlæg*, Skibet og det forholdsvis brede Kor, er nu hovedsagelig kun Langmurene bevaret. De er opført af raa og kløvede *Kampesten* i uregelmæssigt Skifte. En Del af Stenene er usædvanlig smaa, andre meget store; det underste Lag paa Nordsiden er saaledes af store kløvede Sten, men de danner ikke nogen fremspringende Syld. Imellem Stenene er der i Fugemørtelen indtrykket talrige Smaasten og Flækker, saaledes som det ses fra Vaabenhusloftet. Skibets sydvestre Hjørne, der er det eneste, som nu er synligt i sin fulde Højde, er ikke sat af virkelige Kvadre, men af raat tildannede Sten, skiftevis bindende til den ene og den anden Side; den øverste Del af de fire østre Hjørner ses fra Loftet over Korsfløjene. Den romanske Murhøjde er paa Nordsiden 5,50 m over det nuværende Terræn.

Den oprindelige *Syddør* er fuldstændig omdannet i ny Tid, medens den fir-kantede *Norddør* er tilmuret og delvis omsat; dens østre Halvdel ses dog endnu. Herholdts Opmaaling (Fig. 5) viser, at der i den romanske Døraabning har været indmuret en lavere, spidsbuet Dør af Tegl, senere overskaaret af et højt rundbuet eller fladrundbuet Vindue fra 16—1700'erne; ved Restaureringen 1879—80 blev

Af Korets *Vinduer* er ingen bevaret. Skibet har i hver af Langsiderne haft tre Vinduer med raat tilhugne Granitkilesten i Stikket. Der er bevaret Spor af de to vestlige paa Sydsiden og det østlige paa Nordsiden, medens det midterste paa denne Side først helt er forsvundet ved Restaureringen i 1879—80 og ses paa Herholdts Opmaaling (Fig. 5). Sydsidens Vestvindue, der har meget skraa Smige, og som indvendig i Kirken staar som en Niche, er muret af Munkesten, men det skyldes tydelig nok en Ommuring fra 1200'erne. Korbuen er senere omdannet (S. 222), og ingen af de gamle Taggavle er bevaret.

Udvidelser og Ombygninger for 1400.

1. *Forlængelsen af Koret.* Hvorvidt

Kirken oprindelig har haft Apsis, kan ikke afgøres uden en Udgravning under Gulvet, thi allerede i tidlig-gotisk Tid, ca. 1300, er Koret blevet forlænget

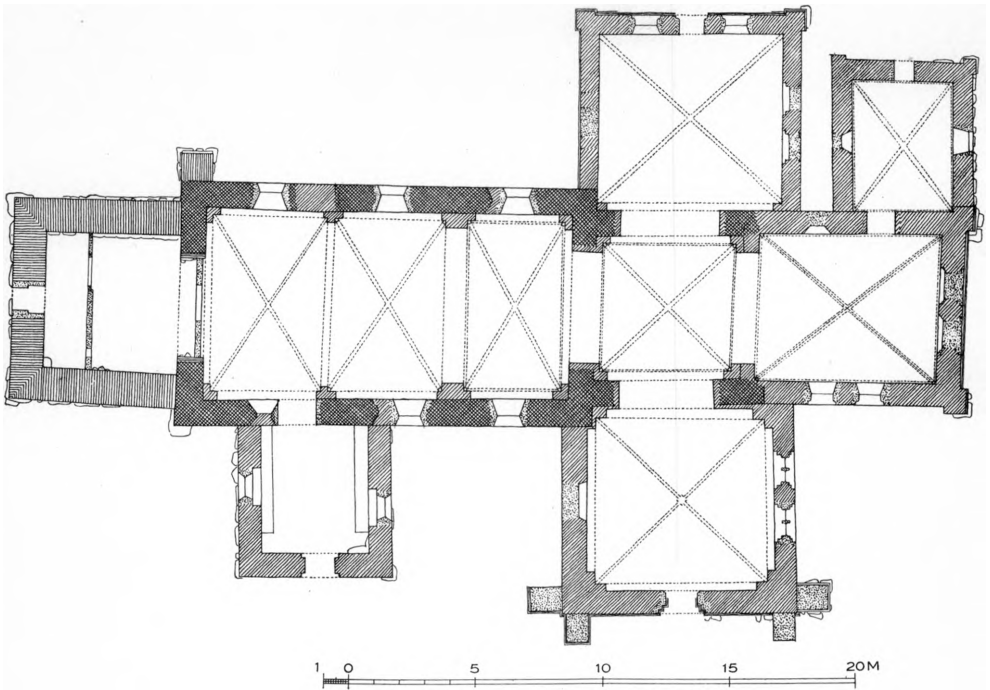

Fig. 2. Slagelse. S. Peder. Plan. 1:300. Maalt af Arne Nystrom 1930.

mod Øst som Indledning til en Række Ændringer, hvorved den for et Købstadsogn ret beskedne Kirke har faaet et mere stateligt Udseende. Forlængelsen er, over en Syld af Granit — tildels tildannede Sten, der maa stamme fra den nedrevne Østgavl —, opført af Munkesten, hvoriblandt mange sortbrændte Bindere. Fugerne er glatte Rygfuger beskaarne paa begge Sider. Østmuren, og kun den alene, har en Dobbeltsoinkel, hvis øverste, 4 Skifter høje Led har Skraakant, medens det underste, 7 Skifter høje har afrundet Kant; begge Kantskifters Sten er tilhugne i Haanden, ikke Formsten. Denne Østgavlsokkel er nær beslægtet med den, der findes paa S. Mikkel's Kirkes Vestgavl (S. 191). Paa Korets Østhjørner et Par oprindelige, meget kraftige Hjørnelisener, foroven aftrappede uden Afdækning; deres Østside har samme Sokkelprofil som Gavlen. Tilbygningen har til alle tre frie Sider haft to spidsbuede Vinduer, af hvilke dog nu ingen er aabne. Rigest har de tæt sammenstillede Østvinduer været, der udvendig er tilmurede i Murflugten med gamle Munkesten, indvendig blændede. Til begge Sider har de yderst en Fals, der i Stikket er retkantet, i Siderne alfaset, og ind mod Kirken findes indenfor denne Fals en kraftig Rundstav, medens endnu en Fals skimtes i Tilmuringen (sml. Vinduet i S. Mikkel's Kirkes Vestgavl S. 192); udvendig et Fladskifte udenom Stikket. Af Sidevinduerne, der har siddet længere fra hinanden, er kun det vestlige af Nordsidens bevaret som Blænding. Det er af

ældre Karakter end Østvinduerne, slankt, kun svagt tilspidset og med meget skraa Smige og Saalbænk; Nabovinduet anes i Pudslaget ovenover Sakristidøren. Sydsiden har i 1880 faaet nye, frit komponerede Vinduer; paa Herholdts Opmaaling (Fig. 3) ses Stikket af det vestligste i den oprindelige Vinduesgruppe. Gavlen har under de ommurede Kamtakker en samtidig Dekoration af tre tæt sammenstillede, spidsbuede Blændinger, den midterste højest (Fig. 1).

2. *Hvælvingerne.* Samtidig med Forlængelsen af Koret har man paabegyndt Overhvælvingen af hele den daværende Kirke med ialt fem Krydshvælv, tre i Skibet, et i det gamle Kor og et i Korforlængelsen (det nuværende Kor), hvilket har medført en betydelig Forhøjelse af den gamle Kirke med Munkesten (13 Skifter paa Skibets udvendige Side), oprindelig med simpel Retkantsgesims; den nuværende Gesims med Savskifte og forsænket Trappefrise er nymuret 1880. Hvælvingerne er indbyrdes en Del forskellige og kan først være fuldført i Løbet af et længere Tidsrum, rent bortset fra at den vestligste er ødelagt ved Taarnets Nedstyrning i 1660 og nyopført af smaa gule og rød-gule Sten. Af de fire andre har de tre østlige Helsten tykke Kapper, overvejende af Bindere alene, i Østhvælvingen dog forneden stærkt blandet med Løbere. Østhvælvingen, der er betydelig højere end de andre, er helt kuppelformet paa Oversiden, den følgende har svagt markerede, den tredje tydelig indskaarne Kapper og desuden en lav, svær Fodforstærkning. Disse tre Hvælv har smaa Rundstave langs Kappernes Afløbslinjer og Halvsten brede Ribber med afrundet, i Østfaget skarprygget Profil, afløbende paa Dværgsøjler, der i de to Korfag har trapezformet, i det følgende Fag cylindrisk Kapitæl, alle med afrundet Dækplade og Skaft-Ring. Dværgsøjlerne hviler i Østfaget, hvor der ingen Skjoldbuer findes, paa smaa tragtformede Konsoller, i de andre paa de falsede Hvælvingspillers karnisprofilerede Kragbaand. Den fjerde og yngste Hvælving er en almindelig gotisk Halvstens Krydshvælving med Halvsten brede, afrundede Ribber samt med Overribber og stærkt indskaarne Kapper. Korbuen blev samtidig udvidet og gjort spidsbuet og fik de samme Kragbaand som Hvælvingspillerne, og i den gamle Østgavl brødes endnu en Spidsbue af lignende Dimensioner og med de samme Kragbaandsprofiler; i dens Sider staar Rester af Gavlen bevaret. Gjordbuen mellem Skibets to Østfag er 3 Sten (87 cm) svær. Kragbaandene i Skibet ligger betydelig lavere end i de to Korfag, hvis Gulv maa antages at have været hævet over Skibets (sml. Længdesnittet Fig. 4).

At domme efter Herholdts Opmaaling er man samtidig med de her skildrede Arbejder begyndt at »modernisere« den romanske Kirkes Vinduer og Døre; i det mindste vises (Fig. 5) ved Siden af det østlige Vindue paa Skibets Nordside et tilmuret, forholdsvis slankt, spidsbuet Vindue, og det ses, som ovenfor nævnt, at der i den gamle firkantede Norddør er indsat en spidsbuet

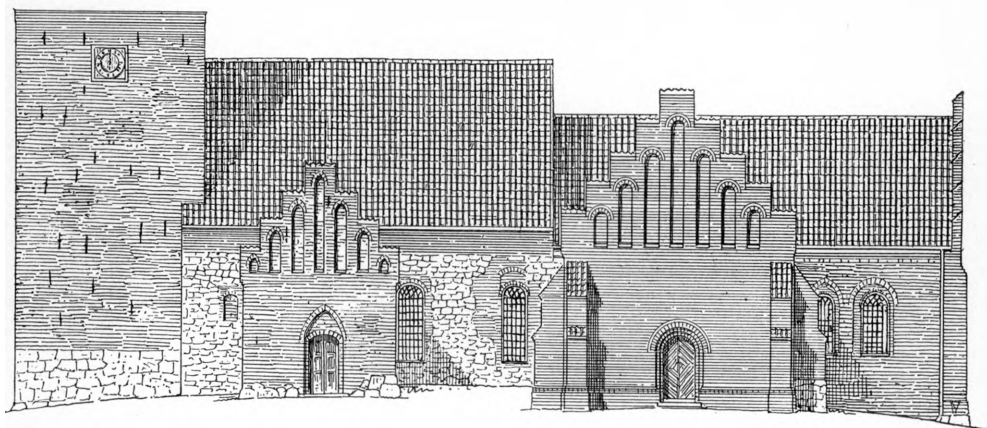

Fig. 3. Slagelse. S. Peder. Syd façade. 1: 300. Før Istandsættelsen. Maalt af Herholdt.

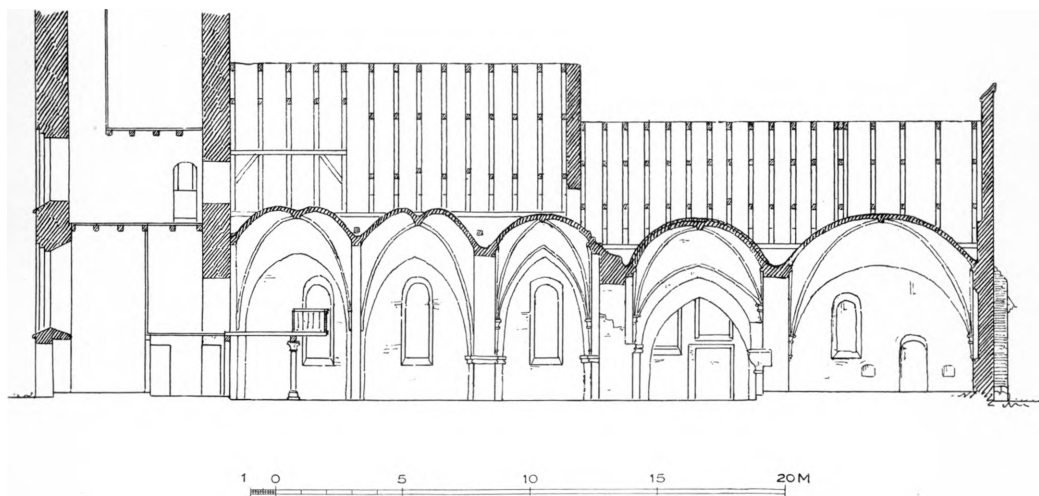

Fig. 4. Slagelse. S. Peder. Længdesnit, set mod Nord. 1:300. Før Istandsættelsen. Maalt af Herholdt.

Døraabning. Disse Spor blev atter udslettede ved Restaureringen i 1879—80. Skibets østre Taggavl er vistnok af Hensyn til Sammenskæringen med de to i det følgende omtalte Korsfløjes Tage paa en højst ejendommelig Maade flyttet fra sin oprindelige Plads og opført et Stykke vestligere, ovenpaa

3. Hvælvings østlige Del. Det synes at være sket allerede i Middelalderen, selv om Størsteparten af Gavlens nuværende Murværk er moderne.

3. *Nordkapellet*. Ikke længe efter Korforlængelsen, i Tiden 1300—1350, er Nordkapellet tilbygget, af Munkesten, paa Nordsiden af det gamle Kor. Der er nøje Overensstemmelse i mange Enkeltheder, men helt samtidige kan de to Bygværker ikke antages at være, da der ingen Forbandt er mellem dem. Ogsaa Kapellet har omfattende Hjørnelisener, foroven aftrappede, og paa Gavlen den samme Dobbeltsoffel, der ogsaa løber om paa Lisenerne; Bygningens Vestside (men ikke Østsiden) har ogsaa det øvre Sokkelled. Gavlen fik i 1880 ny Dør og nye Vinduer, men Herholdts Opmaaling (Fig. 5) viser Spor af et slankt spidsbuet Vindue, hvis Plads gør det sandsynligt, at Gavlen oprindelig har haft en trekoblet Vinduesgruppe, som imidlertid senere er blevet afløst af brede, rundbuede og fladbuede Vinduer. Sidemurene har haft to tæt sammenstillede, spidsbuede Vinduer, nu alle tilmurede, de østlige staar dog indvendig som Blændinger med retkantet Fals; de vestlige er senere overskaaret af et bredt, kurvehanksbuet Vindue, der nu ogsaa er tilmuret. Gavlfeltet har under de ommurede Kamme tre tæt sammenstillede Blændinger, den midterste og højeste spidsbuet, de to andre nu fladrundbuede. Det Indre er forbundet med Kirken ved en spidsbuet Arkade og dækkes af en samtidig eller ialfald fra Begyndelsen af planlagt Krydshvælv af almindelig gotisk Karakter med Helstens rundbuet Skjoldbue ind mod Koret og med en Fodforstærkning paa Oversiden.

4. *Sydkapellet* er noget yngre end Nordkapellet, rimeligvis opført o. 1375. Det er anlagt ganske symmetrisk med Nordkapellet og er af omtrent samme Dimensioner, ligeledes bygget af Munkesten i ret uregelmæssigt Munkeskifte. Stenene er af lys Farve, dog med en Del sortbrændte Bindere imellem. Ved hvert af Sydhjørnerne er opført to Støttepiller, de tre af dem er dog helt nye, og den fjerde, paa Østsiden, ialfald ommuret i nyere Tid (gamle Munkesten i Krydsforbandt). Østsiden (Fig. 1) har to spidsbuede Vinduer, af hvilke det nordligste sikkert er oprindeligt, muret af gamle Sten, med Fals til begge Sider og aftrappet Saalbænk; det er ved samtidigt Stadværk med Rundstavsprofil delt i to slanke, spidsbuede Smaavinduer med mellemfaldende (for største Delen nymuret) Toprose. Nabovinduet er i 1879—80 nymuret i Overensstemmelse med dette (tidligere fandtes her et stort rundbuet Vindue). De øvrige Detaljer i Ydermuren skyldes senere Tidens Omdannelser. I Vestsiden et stort fladrundbuet Vindue med Smige indefter, nu (siden sidste Restau-

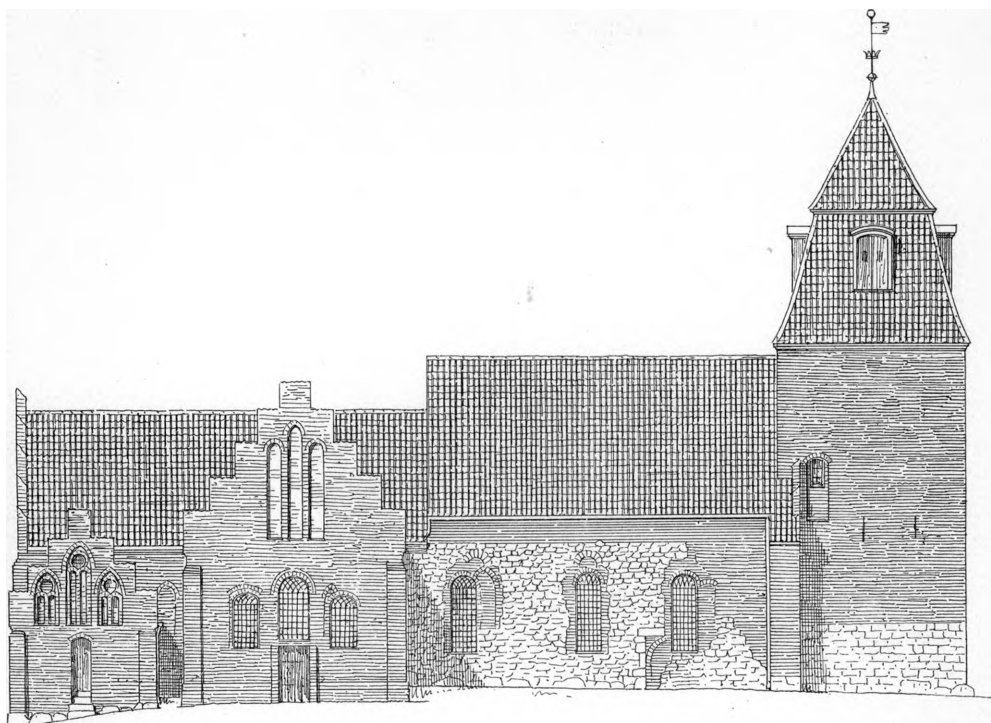

Fig. 5. Slagelse. S. Peder. Nordfaçade. 1:300. Før Istandsættelsen. Maalt af Herholdt.

ring) tilmuret og kun synligt som Blænding inde i Kirkerummet. Sydgavlen, med stor rundbuet Dør og syv rundbuede Højblændinger i det nitakkede Gavlfelt, er ommuret i 1871. Kapellet er overhvælvet med en høj Krydshvælving, der har Kvartstens Ribber og Helstens Skjoldbuer til alle Sider, men dog sikkert er oprindelig eller ialfald meget tidlig indbygget. Ribberne løber i de tre Hjørner ned paa Konsolhoveder, skaarne i Kridtsten, de to karrikerede, stærkt forhuggede Mandshoveder, det tredje et Kvindehoved der er værdifuldt for Hvælvingens og Kapellets Datering, idet det bærer den for Tiden ca. 1350—1400 karakteristiske pibede Paryk (Fig. 16). Med Kirken er Rummet ligesom Nordkapellet forbundet ved en stor spidsbuet Arkade, som er brudt i den gamle Kormur. Efter de to Korsfløjes Beliggenhed maa de betegnes som en Udvidelse af Koret, den Gejstligheden forbeholdte Del af Kirken.

Sengotiske Tilbygninger. Af Kirkens øvrige Tilbygninger stammer Sakristiet og Vaabenhuset fra Slutningen af Middelalderen, begge ligeledes overvejende af Munkesten.

Vaabenhuset er antagelig fra sidste Halvdel af 1400'erne. I dets Murværk er mange mørktbrændte Bindere. Indgangsdøren er fladbuet under spidsbuet Spejl med ny Mønstermuring. I Sidemurene ny fladbuede Vinduer, indvendig

i fladbuede Blændinger. Gavlen har syv Kamtakker og lige saa mange spidsbuede Høj blændinger, den midterste smallest. Fladt gibset Loft, der tidligere har ligget lavere, som et Tilbagespring i Murene viser; der ses ogsaa paa Skibets Mur Mærker efter et lavere Tag.

Sakristiet er først fra o. 1500 eller endnu lidt yngre. Det har i Murværket en Del lyse Sten med Rester af grønlig Glasur. Paa Hjørnerne findes omfattende Lisener, der efterligner Korets og Nordkappellets. Gavldør, Kordør og Østvindue er ny. Et oprindeligt spidsbuet Vestvindue er ved den moderne Restaurering blevet helt forvansket og har faaet romansk Karakter, baade smiget og rundbuet; det ses ikke udvendig. Taggavlen har under Kamtakkerne tre forholdsvis store Stadværksblændinger med dobbelte Fladbuer under rund Toprose, alt i spidsbuet Indfatning (Fig. 5). Det Indre er dækket af en samtidig Krydshvælving med retkantede Halvstens Ribber, der nedeftes bliver smallere; de smaa Rundstave langs Kappernes Afløbslinjer er kun moderne Puds.

Tilbygning fra Renaissancetiden. Kirkens yngste Tilbygning er *Taarnet*, der er dateret ved Jærnankre paa Vestgavlen: 1664 og *Fr. 3's* Navnecifre. Muligvis er dog den nederste Del af denne tarvelige, af *Hans Spirhugger* (sml. S. 234) opførte Bygning en Rest af det 1660 nedblæste Taarn, ved hvis Fald Skibets vestlige Hvælving og dets nordvestre, nu med Tegl ommurede Hjørne blev ødelagt^{7a}. Medens Materialet ellers er store, røde Mursten lagt i Krydsskifte, er de nederste 2,50 m af raa og kløvet Kamp med Hjørnekvadere og hviler paa en ret stærkt fremspringende Syld af ganske middelalderlig Karakter. I den Del af det høje underste Stokværk, der har gammelt Bjælkelag af Eg, er i 1935 bragt i Forbindelse med Kirken og rummer Orgelpulpeturet. Taarnet har ny Indgangsdør i Vest, hvorover nye Vinduer. Den tidligere Indgang til Taarnets øvre Stokværk maa have været ad en Fritrappe paa Nordsiden; Indgangsdøren ses paa Fig. 5.

I Begyndelsen af 1800erne var Kirkens Tilstand saa brøstfældig, at det endog paatænkte helt at nedlægge den, men man nøjedes dog med forskellige nødvendige Udbedringsarbejder, nedtog bl. a. i 1818 Spiret, og det lave Taarn fik den Hat med Mansardtag og Kviste, som ses paa Fig. 5. Ved de i 1871 under Arkitekt H. Chr. Hansens Ledelse foretagne Restaureringsarbejder er Taarnet igen blevet forhøjet og har faaet sit nuværende firsidede Pyramidespir mellem fire kamtaktede, blændingsprydede Gavle. Ved samme Lejlighed ommuredes som nævnt Sydkappellets Gavl.

En ny og omfattende Restaurering udførtes i 1879—80 af J. D. Herholdt, hvorved Kirkens Indre fuldstændig glatpudsedes, Vinduerne i Kor og Skib nymuredes, og der skete en Række andre Omdannelser, af hvilke de vigtigste er nævnt i det foregaaende.

Tagværker. Bortset fra de fem vestligste Spærfag, der maa være blevet ødelagt i 1660, har Skibet middelalderligt Tagværk af ret svær Eg, af Krydsbaandstype. Vaabenhuset har ogsaa gammelt Tagværk af Eg, men meget spinkelt. De øvrige Tagværker er af Fyr, ældre i Kor og Nordkapel, nyt i Sydkapel og Sakristi.

Alle Kirkens ydre Mure staar nu blanke, og Tagene er hængte med Vinge-tegl, Spiret skifertækt.

KALKMALERIER

Paa Korets Østvæg, over Pillen mellem de to Vinduer er o. 1350 malet en Krucifiksgruppe med følelsesfuldt svungne Linjer (Fig. 6). Farverne er grønt, brunrødt og gult. Billedet blev fundet under Restaureringsarbejderne i 1879 og istandsat af J. Kornerup⁸. Samtidig dekoreredes Ribber og Buer med nye Ornamentter, der berører Kirkerummet noget af dets historiske Stemning.⁹

INVENTAR

Alterbordet er muret af Munkesten, fritstaaende i Koret, og har i Bagsiden et firsidet, Halvsten dybt Felt, hvori en mindre, fladbuet Udsparring, der næsten gaar gennem hele Bordet. I Pastor Lunds Tid (1771—1801) blev »et Par Sten rundt omkring tagne af Alterfoden« og derved fandt man et Hul i Midten af Alteret, hvori en Blyæske med nogle Relikvier, »et Par Stumper Ben og et Stykke rødt Silketøj,« samt en Papirseddel med nogle romerske Tal paa, der dog var ulæselige. **Blyæsken*, med Relikvie, men uden Laag, indsendtes 1809 til Oldsagskommissionen¹⁰.

Altertavlen er et nymodens Arbejde (1882) med trefløjet nygotisk Rammeværk, hvori tre Malerier, sign. A J [A. Jerndorff], forestillende Kristus for Raadet, Peters Fornægtelse og Peters Anger.¹¹

†*Altertavle* forestillede Nadveren og var ifølge Høyen »af samme Haand som den i S. Mikkil, men næsten bedre.« Maleriet, 245 x 175 cm, henligger i stærkt beskadiget Stand paa Kirkens Loft. Af det udskaarne Rammeværk findes enkelte Dele. Den stod oprindeligt i Antvorskov Slots Kirke, efter hvis Nedbrydning den fortes til S. Peders Kirke; den gamle Altertavle i denne blev da solgt.¹² Abildgaard nævner en katolsk *Altertavle* uden Indskrift og Aarstal.¹

Sidealtertavle, fra o. 1300, med den franske Nationalhelgen *S. Dionysius* (Fig. 8), 91 cm høj, under en rigt udskaaet Baldakin; nu anbragt i Korets blændede Nordvindue. Billedskærerarbejde af høj Kvalitet. Helgenen staar med sin afhuggede Isse, med paasat Mitra, i Haanden (nu fornyet ligesom Bispestaven). I Hovedet blev der i Begyndelsen af 1800'erne¹⁴ fundet

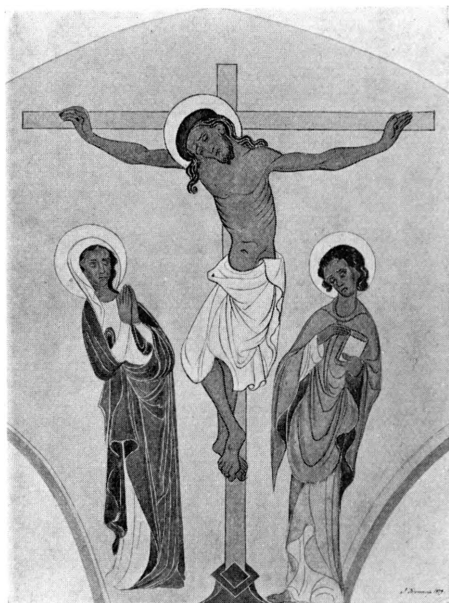

Fig. 6. Slagelse. S. Peder. Kalkmaleri. (S. 227).
Efter Akvarel af J. Kornerup.

Fig. 7. Slagelse. S. Peder. Font. (S. 229).

169(?) 30 cm høj, med punslet Fremstilling af Nadverens Indstiftelse og graveret Indskrift: »Marcus Wohnsen Raadmand udi Slaugelse og hans Hustru Mette Sophia Rasmus Datter Witou hafuer forerred denne Altar Kande til Sante Peders. Kiercke udj Slaugelse Anno 1696« Mestermærke: MN 1688 (ej hos Olrik); »Oldermandsranke«.

en Mønt fra Chr. II.s Tid. Figuren kaldtes (1831) Hellig Anders Billede. 1769 nævnes et Hellig Anders Billede mellem to Kvindefigurer: »hans to Koner«.

Altersølv. Kalk, 20,5 cm høj, af kbh. Prøvesølv 1694, med bred sekstunget Fod, paa hvis Underside graveret Kursiv: »Anno 1694 Ist Diese Kelch Gott Zu Ehren Von Herren Obrist Leütnant Andreas Buggenhagen zu Slagelse Kirch in Zeelant Verehret«; Mestermærke for Chr. Jensen (Olrik 80); Knop med seks glatte Rudetoppe, sekssidet Skaft; nyere Kumme.

Disk af kbh. Prøvesølv 1694, med graveret Kors paa Randen; Mestermærke J P S 93 (Mærket findes ej hos Olrik; maaske er det Johan Pedersen, Mester 1687; Olrik S. 121); »Oldermandsranke«.

Oblatæske af Sølv, lille, rund, med graveret J H S i en Bladkrans paa Laaget, og under Bunden »J E S K B J D Hørt til SPK 1687«. Ingen Mærker.

Vinkande (Fig. 9) af Sølv, 23,5 cm høj, fra o. 1610 (sml. S. 204). Graverede Versaler: »Gud allene Æren«, »Hans Jacobson Abel Forpacter paa Antworschov Slot oc hans Hustrue Elisabeht(!) Petters Daatter hafver af Christen Kierlighed gifved dette lidet til St Peders Kirchis Altere i Slagelse Anno 1696.« Gækken har Form af en Havfrue, der holder sig i sine to Haler. Mestermærke: LB. Indridset Vægtangivelse: 51 Lod 1 q.

Vinkande (Fig. 10), af kbh. Prøvesølv

Sygekalk, 14,5 cm høj, af kbh. Prøvesølv 1703, med sekstunget *Fod*, sekskantet *Skaft*, fladtrykt *Knop* med 2x8 *Blade*, oprindeligt *Bæger*; *Mestermærke*: GVH 1703; »Oldermandsranke.« Samtidig *Disk* med *Cirkelkors*; uden *Mærker*. *Hylsteret* viser, at der har været †*Vinbeholder* med *Oblatskrueprop*.

1760 nævnes »en mindre *Kalk* og *Disk* af *Sølv* med behørig *Flaske*, forgyldt,« og en gammel *Tinkande* og *Tinkalk*.¹⁵

Alterstager af *Malm*, 45 cm høje, gotiske, med snoede *Skafter* og skarpt profileret *Midtring*.

Font af *Granit*, af to *Sten* (Fig. 7), *Arbejde* fra 1200'erne. Den ottesidede *Kumme*, *Tvm.*

74—75 cm, har paa de let indadbuede *Sider* *Reliefhugninger*, forestillende primitivt stiliserede *Planter*; en *Menneskebuste* og derover en *Figur*; et *Kors* med *Dobbeltkreds* og i *Hjørnerne* to *Smaarosetter*. *Foden* har *Form* som et lavt, omvendt *Trapezkapitæl*. Ogsaa *Kummen* er kapitæl-agtig og har kun en 9 cm dyb *Udhugning* til *Fadet*; den kan derfor ikke have været benyttet til *Fontekumme* i *Midaldderen*. Desuden stammer den fra *Antvorskov Kirke*, som i *Klostertiden* ikke havde nogen *Font*.¹⁶

Fad af *Messing*, 53 cm i *Tvm.*, med indpunslet *Rankeornament* paa *Randen* og to *Bærringe*; antagelig fra 1600'erne, svarende nøje til *Kummen*.

Fad af *Nürnberg*erarbejde o. 1550, 37 cm i *Tvm.*, med *Bebudelsesscene* omgivet af en *Blad- og Blomsterkrans*; paa *Randen* er der stemplede *Rosetter* og *Blade*.

Kande af *Tin*, stemplet: *Hans Høy*, fra o. 1835.

†Et stort *Tinfad* til *Fonten*, *Foden* dertil af *Jernsprinkel*, fandtes 1760 i det nordre *Kapel*.¹⁷

† *Vievandskar*, af *Graa-Sten*, laa 1756 ved *Kirkens Nordside*.¹³

Prædikestol, i *Sen-Renaissance* med *bruskbarokke Enkeltheder*, fra o. 1630, beslægtet med *Vemmelevs* (*Slagelse Hrd.*). *Storfelterne* har *Intarsia* paa *Rammer* og *Bueslag* omkring *Nicherne*; i disse staar *Figurer* af *Kristus* og *Evan-*

Fig. 8. Slagelse. S. Peder. Figur af S. Dionysius o. 1300 (S. 227). Stav og venstre Haand med Huen er moderne.

gelisterne (Markusfiguren dog ny). Paa Himlens Topstykker er der et kronet C4 samt Kirkeværgernes Mærker og Navnebogstaver: HR [Hans Riber, sml. S. 231, 233] og AL. Stolens Farvevirkning har baade været Indlægning og en samtidig Staffering: Figurene i hvidgraa, alabasterlignende Dragter med Guld, Ornamenterne brogede (gyldne, forsøvede og laserede, paa rød-brun eller blaa Bund).

Stolen blev 1880 erstattet af en ny og lagt paa Loftet, men bliver nu atter samlet og opstillet, med den oprindelige Staffering genfremdraget og istandsat.¹⁸

Stoleværket er fra 1880. *Korstole* (Fig. 12), fra gotisk Tid, nu anbragte i Degnestolen. De to Sæder og Rygstykkerne er helt glatte, medens Mellemvæggens Forkant har rige Profileringer og Udskæringer, Smaasøjler, oprullede Blade, paa den midterste en lille Løvefigur. Renset Eg. De blev fundet 1856 »blandt Kirkens Skramleri« og istandsat (Kaldsbog). Muligvis stammer de fra Antvorskov.

†Lukkede Stole, nævnt 1798 (Rgsk.). 1. forrige Kammerraad Smiths, 2. Amtmands Stolen, 3. forrige Finansraad Koës, 4. forrige Forpagter Byeberg paa Antvorskov, 5. bygget af forrige Inspektør, Kammerraad Duus paa Antvorskov, nu Præstekonens Stol.

†*Skabe*, i Sakristiet, nævnt 1760. 1. et gammeldags Egeskab nedlagt, indrettet i den ene Ende til to Blokke, for Kirken og for Slagelse og Helsingørs Hospital, i den anden Ende med Dør for til at lægge »adskillige gamle Sager i«. 2. paa en høj Fod, »ganske unyttigt«. Sidstnævnte har antagelig været et Monstranshus.

Lysekrone med otte Lysearme og tolv Prydarme; Topfiguren er en Ørn; paa Hængekuglen graveret: »RJS JRD Ao 1707«. 1760 siges, at Kronen havde 11 Arme og var foræret af Raadmand Rasmus Jørgensen.

Lysearm, ved Prædikestolen, fra 1600'erne.

Skib, »Haabet«, fra 1800'erne; i Vaabenhuset.

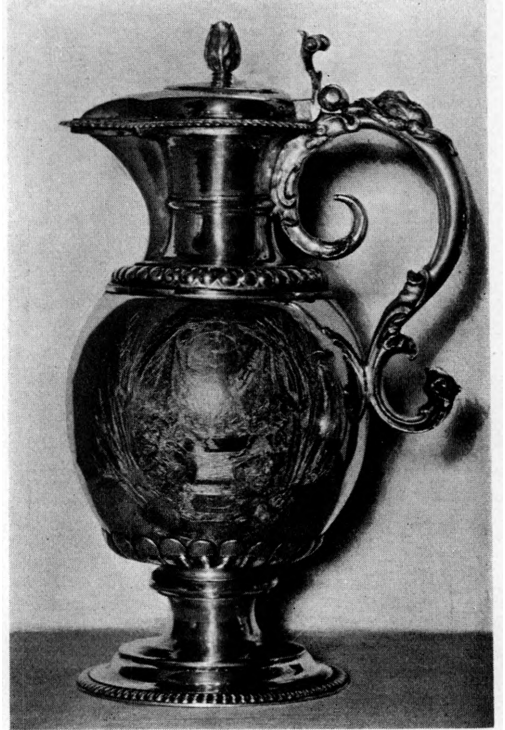
†*Sejerværk*, nævnt 1760, med to Visere og to Jernlodder; foræret af Borgmester Marcus Wohlsen og Kæreste.

To *Klokker*, omstøbt 1907. Den ene havde tidligere en Indskrift, med Versaler i tre Linjer under en Liljefrise: »Si Deus pro nobis quis contra nos. Jeg hør til Sancti Peders Kirck y Slafvils Bøi, thi Lavris Matzen y Kiøbing-hagen støbt mig af nøi, war tha Christiern Nielsen oc Thomas Nielsen Kirck Werier samme Tid Anno MDLII«. Tvm. 99,5 cm. Indskriften er gentaget paa den nye Klokke. Den anden var omstøbt i ny Tid, uden Indskrift; Tvm. 50 cm. 1808 havde den en Indskrift med Munkebogstaver: »Rebecca (?) Anno Domini MDCXIX V Juni Jens Povelson«. En tredje Klokke, den store †*Klokke*, havde (1808) en Indskrift, med gammel Munkeskrift: »Dum traor [!]

V. H. 1928

Fig. 9. Slagelse. S. Peder. Vinkande o. 1610.
(S. 228).

V. H. 1928

Fig. 10. Slagelse. S. Peder. Vinkande o. 1690.
(S. 228).

audite voco vos ad sacra venite« (»Naar jeg trækkes, hører! Jeg kalder Eder. Kommer til Helligdommen«). Efter at den 1815 havde været udbudt til Salg, blev den slaaet itu og solgt som gammelt Metal.¹⁹

GRAVMINDER

Epitafium, af Træ, i spinkel Rokoko-Ramme, over Rasmus Bruun, født 1725 af fornemme Borger Forældre i Kiøge, 1752 Missionarius ord. til Godthaabs Coloni i Grønland, 1761 Slotspræst ved Anderskov samt Sognepræst til S. Petri Menighed og Hospital i Slagelse, død 17. Jan. 1771, efterladende sig Enken Magd. Cathr. Windekilde og en eneste Datter. Forgylt Kursiv. Ret ødelagt, nu henstillet paa Taarnloftet (afb. Otto Holmgaard: Slagelse Helligaandshus og Hospital. S. 79).

1808 nævnes, at der fandtes et †Epitafium over Hr. Rieper 1656 [Hans Riber, sml. S. 230, 233] med Maleri af Ægteparret, og at man ved at nedtage og sønderslaa et gammelt »Træmonument«, som var ophængt i Kirken, i Slutningen af 1700'erne havde fundet to Mønter deri, den ene muligvis fra 1518.

V. H. 1936

Fig. 11. Slagelse. S. Peder. Gravsten
over Johanne Riber, død 1630.
(S. 233).

V. H. 1936

Fig. 12. Slagelse. S. Peder. Korstole (nu Degnestol).
(S. 230).

Paa Taarnloftet er henlagt Rester af en udskaaen Epitafieramme fra o. 1775, dels en Top-Vase, dels nogle hvidmalede, nu defekte, Figurer: to hvilende Kvinder, Sorgen med halvt tildækket Aasyn og nedadvendt Lampe, Haabet med Anker, samt en staaende Kristus.

Gravsten. 1) Henrik Udeksøn (?), død 1307, og Albert Skytte, død 1347. Midt paa Stenen (Fig. 13) er et skraatstillet Skjold med tre Liljer paa en Skraabjælke og en nu noget slidt Relief-Majuskel Omskrift, som Abildgaard (1756) har læst: »Hinric(us) Udeks(øn) o(biit) anno D(omini) MCCCVII« (»Henrik Udeksøn(?) døde i Herrens Aar 1307«). Langs Randen er (senere?) indhugget Majuskler: »Albertus Skytta obiit anno Do(mini) MCCCXLVII die anu(n)cia(ci)o(n)is Marie« (»Albert Skytta døde i Herrens Aar 1347 paa Marias Bebudelsesdag«). Ølandsk Kalksten, trapezformet, 158,5 x 79—55,5 cm. Løffler: Danske Gravsten fra Middelalderen. Pl. XIX. Fig. 98.²⁰

2) Mechtild, Arnold Hustru, død 1334. Nu ufuldstændig Majuskel-Randskrift, idet den ene Langside med Indskrift mangler: »Ano D(omi)ni MCCCXXXIIII i(n) die Michaelis o(biit) Mechtild uxor Arnoldi Han «

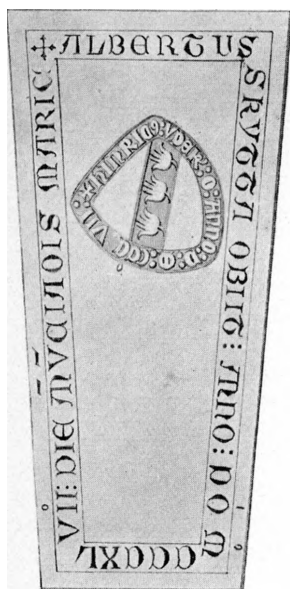

Fig. 13. Slagelse. S. Peder. Gravsten over Henrik Udek-son(?), død 1307 og Albert Skytte, død 1347. (S. 232).

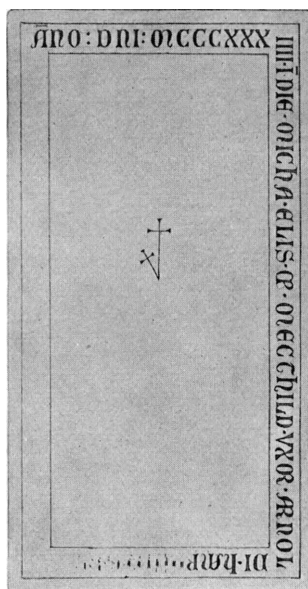

Fig. 14. Slagelse. S. Peder. Gravsten over Mechtild, død 1334. Tegning af J. Kornerup 1872. (S. 232).

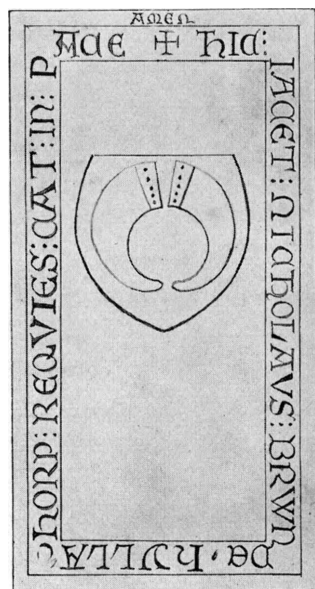

Fig. 15. Slagelse. S. Peder. Gravsten over Niels Bruun, død før 1366. Tegning af Søren Abildgaard. (S. 233).

(»I Herrens Aar 1334 paa Mikkelsdag døde Mechtild, Arnold Han Hu-
stru «).²¹ Midt paa Stenen et Bomærke. Gotlandsk Kalksten (Fig. 14),

171 x nu 92 cm.

3) Niels Bruun af Hyllerup, død før 1366 (Fig. 15). Majuskel-Randskrift mellem Rammelinjer: »Hic iacet Nicholaus Bruun de Hyllathorp re[quiescat in pace Amen« (»Her hviler Niels Bruun af Hyllathorp. Han hvile i Fred, Amen«). Det sidste Ord staar over det Kors, som indleder Indskriften. Midt paa Stenen er indhugget et Skjold med to Drikkehorn (Løffler: Danske Gravsten fra Middelalderen. Pl. XXI, Fig. 102). Ølandsk Kalksten, 185 x 99 cm. Hyllerup er en Landsby i S. Peders Landsogn; Niels Bruuns Arvinger nævnes i et Dokument 1366.

4) Figursten over Johanne, Hans Ribers, død 4. Dec. 1630 (Fig. 11). Midt paa Stenen en staaende Kvinde med foldede Hænder; ved hendes Side tre smaa Hoveder (hendes Børn?); Hjørnecirkler med Kerubhoveder; religiøs Randskrift med Relief-Fraktur; foroven to Skjolde med hendes Mands Navnetræk (sammenskrevet HR og HIR) og hendes eget (Kristi Monogram og J C D) sidstnævnte fordybet; forneden Indskrift med Relief-Fraktur. Paa hendes Kjortel er senere indhugget med Kursiv fra 1700'erne: E M B. Ølandsk Kalksten, 156,5 x 80 cm. Sml. S. 230, 231.

5) Renaissance. Hjørnecirkler, foroven vistnok Menneskets Skabelse, og Dødssymboler; forneden Kristus rækkende Livets Krone og Mennesket op-

staaende af Graven; Indskrifter med fordybet Fraktur. Mellem de øvre et Opstandelsesrelief, mellem de nedre et udslidt symmetrisk Skjold. Af en senere Indskrift med fordybet Versal læses kun Hans Christ[ensen], død 1745.

Ølandsk Kalksten, 180 x 78 cm.

Nr. 1—5 er opsat paa Vaabenhusets Vægge i nyere Indfatninger.

6) Hans Spiirhugger, født i Wien, død paa Antvorschou Slot 21. Dec. 1683, 76 Aar 7 Mdr. gl.; Stenen blev opsat med Slotsøvrighedens Bevilling og Arvingernes Tilladelse i Stedet for den Sten, de vilde lægge paa hans Grav; det øvrige anvendtes som Hjælp til det nye Orgelværk i Kirken. Hjørnerosetter; fordybede Versaler udfyldte med hvid Masse. Ølandsk Kalksten, 82,5 x 57 cm, noget defekt, nu opsat paa Taarnrummets Vestvæg. Sml. S. 226.

7) Louise Henriette Gude, f. Thomsen, født 17. Aug. 1792, død 5. Marts 1825. »Glutter! Eder Savnet Tiden dølger til I kunne fatte Moder-Navn«. Hvid Marmortavle, i Sydkapellets Østmur. Sml. Kisteplade Nr. 3.

Ved Indgangen til Vaabenhuset ligger to graa Kalksten, helt udslidt eller vendt. Den ene er muligvis over Just Michael Aagaard, »i kort Tid Medtjener i Ordet til denne Kirke«, født 1. Sept. 1729, Søn af Borger og Købmand i København Oluf Hansen Aagaard og Anna Elisabeth Tvede, død 7. Marts 1755. Stenen fandtes 1914 opstillet i Koret ved Syd væggen.

†*Gravsten*. 1798 nævnes følgende:

†1) Dideric Clausen; Stenen paalagt 10. April 1661.

†2) Thomas Dahl, Ridefoged paa Antvorskov, og Hustru; 1726.

†3) Fru Margrethe Achermann; 1732.

†4) Jens Andersen Hagen, Raadmand og Byfoged; 1745.

†5) Baltzer Holm, paa Torvet i Slagelse; fornyet 6. Maj 1788 og lagt over hans Hustru.

†6) Forvalter Dajon fra Antvorskov; 11. Okt. 1791.

Nr. 1—4 laa i Kirken og var hjemfaldne; Nr. 5—6 laa paa Kirkegaarden.

Kisteplader. 1) Ingeborg Kirstine Byberg, Raadmand og Hospitalsforstander i Slagelse Rasmus Wohnsens Hustru, født 13. April MDCLXXXIIX (1688), gift 27. Okt. 1713, Moder til 13 Børn, hvoraf de seks er døde, »de syv endnu beboe de skrøbelige Leer-Hytter«, død Natten mellem 14. og 15. Juli 1734 efter næsten fire Aars Svaghed. Oval Blyplade med Kursiv.

2) Mette Sophia Rasmus Daatter Hvithoff, Enke efter Borgmester Marchus Wohnsen, Moder til lire Sønner og to Døtre, gift i 24 Aar, Enke i 31 Aar, i Live i 84 Aar 6 Maaneder 3 Uger 5 Dage, død 8. Juli 1740. Oval Blyplade med Kursiv; forneden graveret Dødssymboler og Blomster.

Begge Plader er opsat paa en ny Trætavle, i Søndre Korsarms Vestblænding.

3) Louise Henriette Gude, f. Thomsen, født 17. Aug. 1792, gift 29. Juli 1819 med Cancelliassessor, Byfoged i Slagelse A. P. Gude, død 5. Marts 1825,

efterladende sig to Sønner og to Døtre, »af hvilke den ældste endnu er 5 Aar og den yngste ikkun 2 Maaneder gammel«. Oval Blyplade, opsat paa Sydkapellets Østmur ovenover Gravsten Nr. 7.

KILDER OG HENVISNINGER

Regnskaber 1661—72 (RA), 1691—1795 (LA), 1721—31 (RA), 1728—1883 (LA), 1798—1859, 1822—81, 1841—63 (hos Kirkeværgen). — Kaldsbog fra 1840 (ved Embedet). — Præsteindberetninger: 1758 (LA), 1772 (NM), 1808 (trykt i Antiquariske Annaler II, 1815, S. 53—71), 1809. (NM) Museumsindberetning af Poul Nørlund 1914. Redigeret af P. N. og V. H. 1928, 1935. J. Heilmann: St. Peders Kirke i Slagelse. »Søndagslæsning«, Sorø Amtstidendes Søndags-Tillæg, 1903, 20. Sept. P. Arnskov: Bogen om Slagelse. Slagelse 1931. S. 208—222. J. Heilmann: En Klokkers Optegnelser. Kh. S. 4. R. V, 800—03 [Inventarium 1760]. Opmaalinger, før Istandsættelsen 1879—80, af Herholdt (i NM).

Indledning. ¹ S. R. D. VII, 121. ² Gertz: Vitae Sanctorum Danorum. 1908—12. S. 410—18. Hans Olrik: Danske Helgeners Levned. 1893—94. S. 317—28. Ellen Jørgensen: Helgendyrkelsen i Danmark. 1909. S. 47—49. Gunnar Knudsen: Hellig Anders. Sorø Amts Aarbog I, 1912, 10—53, ³ Arild Huitfeldt: Danmarckis Rigis Krønike. 1652. I, 174. ⁴ Repertorium Nr. 5814. ⁵ Gunnar Knudsen, Sorø Amts Aarbog V, 1916, 26. ⁶ Aug. F. Schmidt: Danmarks Helligkilder. 1926. S. 119. ⁷ Aug. F. Schmidt: Danmarks Kæmpesten. 1932. S. 22 f., 152 f. ^{7a} Fra Arkiv og Museum I, 393. Sjæll. Tegn. 18. Apr. 1662, 19. Juli 1665; Sjæll. Missiver 19. Jan. 1663 (RA). Spiret blev 1671 dækket med Skifer, efter at det i 7 Aar havde staaet uden Dække (Rgsk.).

Kalkmalerier. ⁸ Indberetning fra J. Kornerup 1879 (NM). ⁹ I den sydlige Korsarm fremkom samtidig et Vægmaleri af »Ryttere i blaa Uniformer paa graa Heste«, men det var delvis blevet ødelagt, før man fik Underretning om Fundet. (J. Heilmann anf. Art.).

Inventar. ¹⁰ Antiqv. Annaler II, 66. ¹¹ Julius Lange i »Ude og Hjemme« Juli—Sept. 1883; F. Hendriksen: En dansk Kunstnerkreds. 1928. S. 297 f. ¹² Høyens Notebog XII, 1832, 14; Præsteindberetning 1809; Antiqv. Annaler II, 65. ¹³ Abildgaards Notebog I, 89 (NM). ¹⁴ Antiqv. Annaler II, 66; Qvistgaard: Skoleprogram 1831, S. 19 f. Pontoppidan: Annales ecclesiae I, 616. ¹⁵ Kh. S. 4. R. V, 801. ¹⁶ Antiqv. Annaler II, 65. ¹⁷ Kh. S. 4. R. V, 803. ¹⁸ Indberetning af Poul Jensen (NM). ¹⁹ F. Uldall i Slagelse-Posten 22. Juni 1894; Antiqv. Annaler II, 68 f.; J. Heilmann anf. Art. 20. Sept. 1903; Indberetning 1906 (NM). ²⁰ Aarbøger 1887. S. 117. ²¹ Gunnar Knudsen og Marius Kristensen: Danmarks gamle Personnavne. I. Fornavne. Kbh. 1936. Sp. 53. foreslaar at læse Mandens Navn som Arnold Hannemen eller Hampnæ.

Fig. 16. Slagelse. S. Peder.
Konsol-Hoved (S. 225).